

Antika i srednji vijek

Hrvoje Gračanin

(Filozofski fakultet – Odsjek za povijest, Zagreb)

BITKA KOD MURSE 351. I NJEZIN ODJEK

UDK 355(497.5 Osijek)“0351”

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: prosinac 2002.

Autor analizira izvorne podatke kasnoantičkih i bizantskih pisaca o okolnostima i tijeku bitke kod Murse 351. godine između Konstancija II. i Magnencija. Također, razmatra se značaj bitke u općoj vojno-političkoj situaciji u kasnome Rimskom Carstvu i odjek koji je imala kod suvremenika i u tradiciji, jer je ostala zapamćena kao jedan od najkrvavijih bojeva carskoga razdoblja.

Ključne riječi: Rimsko Carstvo, 4. stoljeće, Panonija, Mursa, car Konstancije II., protucar (uzurpator) Magnencije.

Uvod

Posljednje stoljeće Rimske Republike, od grakhovskih reformi nadalje, obilježili su snažni unutrašnji ratovi što je bio odraz borbi za moć častohlepnih pojedinaca. Sukob je bio ponajprije načelne naravi, budući da se odvijao u okvirima suprotnosti između republikanskoga državnog ustroja i gotovo monarhijske vlasti pokrajinskih namjesnika.¹ S uspostavom principata ta se borba počela voditi na novoj razini. Sukob je prestao biti pitanje konstitucionalnoga ustroja, jer je bilo sasvim jasno da se vladavina nad Rimskim Carstvom mogla strukturirati samo na monarhijskome principu.² Primamljivome zovu vrhovne vlasti rijetko je tko mogao odoljeti, a odluka je efektivno počivala u rukama vojske. Kriza bi postala akutna u trenutku kad bi s nestankom vladajuće dinastije čete istodobno u različitim dijelovima države istaknule kandidate koji su se smatrali dovoljno snažnima da preuzmu vlast ili kad bi neki vojni zapovjednik, koristeći prigodu, ustao protiv vladajućega cara u nadi za vlastitim zacarenjem. Tada bi izbio građanski rat o čijem je ishodu ovisilo tko će držati carsko prijestolje. Premda je treće stoljeće bilo najburnije što se tiče građanskih ratova, zbog čega se razdoblje od 235. do 284. godine u historiografiji uobičajilo nazivati periodom vojnoga bezvlada,

¹ Demandt 1996., 33.

² Demandt 1996., 34.

četvrto je stoljeće također vidjelo žestoke obračune kako među zakonitim carevima tako i između njih i uzurpatora. Odluka na bojnome polju mogla je za sobom povlačiti, makar prolazno, ozbiljne posljedice po državu. Takav je slučaj bio s bitkom kod Murse koja je bila jedan od ključnih trenutaka u borbi između cara Konstancija II. i protucara Magnencija. Njezina je posebnost bila u tome što je ona praktički odlučivala o sudbini konstantinske dinastije i što su u njoj žrtve na obje strane bile tolike da se u prvi mah vojna moć Carstva našla na kušnji. Rimska je vojska pretrpjela gubitak koji se privremeno nepovoljno odrazio na njezinu bojnu sposobnost.³

Povijesna pozadina

Nakon gotovo tri desetljeća neosporne vladavine opstanku konstantinske dinastije zaprijetio je prevrat do kojega je došlo u Galiji. Skupina zavjerenika, koju je predvodio dvorski predstojnik privatnih carskih dobara (*comes rei privatae*) Marcelin,⁴ dala je 18. siječnja 350. u Augustodunu (Autun) carem proglasiti vojničkoga komesa (*comes rei militaris*) barbarskoga podrijetla Magna Magnencija.⁵ Vladajući car na Zapadu Konstant (337. - 350.), dočuvši za pobunu dok je bio u lovu u obližnjoj šumi, odlučio je pobjeći u Hispaniju, ali ga je na sjevernom rubu Pirineja, kod utvrde Helena, dostigao uzurpatorov zapovjednik Gajzon s četom odabranih vojnika i smaknuo.⁶

Opće nezadovoljstvo svrgnutom vlašću omogućilo je Magnenciju da se vrlo brzo učvrsti u Galiji, Britaniji i Hispaniji, a bio je priznat i u Africi (potvrđeno za Numidiju).⁷ Uzurpator je na čelu postrojbi ušao u carsku prijestolnicu u Treverskoj Augusti (Trier), gdje je bila državna riznica. Potkraj veljače 350. u njegovim se rukama nalazila i Italija koju je zaposjeo preko svojih zapovjednika, dok je osobno operirao u njezinu sjevernom dijelu, pohitavši u Akvileju koja je bila prirodna odskočna točka za daljnji prodor u Ilirik.⁸ Prilike su bile povoljne, jer je jedini preživjeli zakoniti vladar, Konstantov brat Konstancije II. (337. - 361.), bio zauzet ratovanjem protiv Perzijanaca na Eufratu.⁹ No, Magnencijeve je planove osujetila nova uzurpacija koja se odigrala upravo u Iliriku.

³ U vezi s bitkom kod Murse i njezinim posljedicama usp. sumarno i Pinterović 1978., 92 - 94, no ondje se rabi zastarjela literatura (H. Schiller, *Geschichte der römischen Kaiserzeit* II, Gotha 1887., E. Stein, *Geschichte des spätrömischen Reiches* I, Wien 1928., E. Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, London-Toronto 1928. [izvorno objavljeno 1776. - 1788.]).

⁴ PLRE I, s.v. *Marcellinus* 8, 546, Enßlin 1930., 1443.

⁵ Odličan povijesni pregled Magnencijeve vladavine nudi Bastien 1964., 7 - 25. Korisne prikaze daju i Seeck 1911a, 89 - 117, Enßlin 1928., 445 - 452 i Šašel 1992., 716 - 727.

⁶ Seeck 1900a, 951 - 952.

⁷ Stein 1959., 139, Demandt 1989., 83.

⁸ Šašel 1992., 717, Jeločnik 1968., 202 - 203.

⁹ Stein 1959., 138.

Naime, ilirički zapovjednik pješništva (*magister peditum*) Vetranion, kojega je na zapovjedništvo bio imenovao Konstant i koji je ostao odan konstantinskoj dinastiji, proglašen je carem 1. ožujka 350. u Mursi (Osijek) i odmah zatim u Sirmiju (Srijemska Mitrovica) na poticaj Konstancijeve sestre Konstantine koja je živjela u Panoniji zajedno sa svojim rođakom Vulkacijem Rufinom, prefektom pretorija Ilirika. U međuvremenu je Magnencije stekao nadzor nad sustavom utvrđenja koji je branio ulaz u Italiju iz Ilirika pod nazivom *Claustra Alpium Iuliarum*.¹⁰ Obaviješten o događajima u Iliriku u sestri- nu pismu, Konstancije II. je Vetraniona priznao za sucara. Priznanje je nena- dano stiglo i od Magnencija s kojim su Konstantina i njezini saveznici stupi- li u pregovore da osiguraju vlastiti opstanak i dobiju na vremenu dok s Istoka ne stigne Konstancije II. s vojskom.¹¹ Razlog Magnencijevoj susretljivosti zacijelo leži u činjenici što još nije bio spreman za veliki sukob, a istodobno se možda nadao da će na taj način ostvariti političku nagodbu s Konstancijem II.¹²

Magnencijeve operacije nakanjene za rano ljeto 350. godine spriječila je nova uzurpacija. U Rimu je 3. lipnja 350. carem bio proglašen Flavije Popilije Nepocijan, sin Konstantinove polusestre Eutropije i Konstancijev bratić.¹³ Premda je tu pobunu već 30. lipnja skršio glavni začetnik Magnencijeva zacarenja, sada predstojnik dvorskih službi (*magister officio- rum*) Marcellin, ipak njezin početni uspjeh pokazuje da protucarev položaj u Italiji nije bio sasvim učvršćen.¹⁴ Osim toga, Konstancije je potaknuo rajnske Germane da provale u Galiju, što je stvaralo dodatne neprilike Magnenciju i primoralo ga da nešto hitno poduzme. Zbog toga je u srpnju ili kolovozu 350. u Mediolanu (Milan) proglasio svoga rođaka Magna Decencija za cezara na Zapadu sa zadatkom da drži granicu na Rajni i brani galijske pokrajine.¹⁵

U međuvremenu je Konstancije dobio slobodne ruke na Istoku. Car je proveo ljeto i jesen 350. godine u obrani rimske Mezopotamije.¹⁶ Napokon je perzijski kralj Šapur II. (309. - 379.) doživio težak neuspjeh u trećoj opsadi pograničnoga grada Niziba koja je potrajala više od tri mjeseca, izgubivši pri- tom velik dio vojske.¹⁷ Konstancije je potkraj godine s postrojbama krenuo iz Antiohije na zapad kroz Malu Aziju i 25. prosinca 350. ušao je u Serdiku (Sofija).¹⁸ Istoga se dana u Najsu (Niš), glavnome gradu pokrajine Dardanije

¹⁰ Šašel 1992., 718.

¹¹ Šašel 1992., 718.

¹² Šašel 1992., 719.

¹³ PLRE I, s.v. *Nepotianus* 5, 624.

¹⁴ Šašel 1992., 719.

¹⁵ Šašel 1992., 719, Seeck 1911a, 105, Kienast 1996., 320., Demandt 1989., 83.

¹⁶ Barnes 2001., 105.

¹⁷ Stein 1959., 138.

¹⁸ Barnes 2001., 220, Šašel 1992., 719.

koja je pripadala njegovome vojnom i upravnom području, Vetranion odrekao carske časti u brižljivo priređenoj predstavi i bilo mu je dozvoljeno da se povuče u ugodnu dokolicu u Pruzi u Bitiniji, gdje je proživio još šest godina.¹⁹ Konstancije je udružio obje vojske i time pojačao svoje snage, ali se nije odlučio odmah nastupiti protiv Magnencija, već je zimu proveo u učvršćivanju svoga položaja.²⁰

Očito u nakani da osigura zaleđe za slučaj novoga perzijskog napada, ali i ojača položaj vlastite dinastije, Konstancije je 15. ožujka 351. u Sirmiju cesarom proglasio bratića Klaudija Gala, sina Julija Konstancija, polubrata Konstantina I. Mladi je cesar uzeo ime Flavije Klaudije Konstancije i oženio se carevom sestrom Konstantinom, a za prijestolnicu je dobio Antiohiju.²¹ Nakon što se pobrinuo za Istok, Konstancije je mogao svu pozornost posvetiti obračunu s Magnencijem. Za to je vrijeme protucar vršio ratne pripreme s nesmiljenom žestinom. Da smogne novčana sredstva, nametnuo je visoke poreze i prisilne kontribucije. Istodobno je povukao čete s rajnske granice i time ogolio obranu Galiju, provevši i novačenja među germanskim Francima i Sasima. Tako mu je uspjelo prikupiti vojnu silu čija se konačna pobjeda činila nedvojbenom.²² Ipak, nije prešao u napad što se može pripisati nesigurnosti u vezi s pravom snagom neprijatelja, osobito kad se na umu ima da je Konstancije sada raspolagao i s Vetranionovim četama, ali zacijelo i određenim strahovima prije upuštanja u odlučujući boj.²³

Napokon je u rano ljeto 351. godine Konstancije II. pokrenuo ofenzivu iz stožera u Sirmiju. Namjera mu je bila da preko Petoviona (Ptuj) i Celeje (Celje) udari na Emonu (Ljubljana) i probije se u Italiju.²⁴ No, pokušaj je naišao na snažan otpor na istočnome rubu utvrđene oblasti *Claustra Alpium Iuliarum*. U uskim dolinama oko prijevoja kod Atranta (Trojane u Sloveniji) Magnencije je prvim Konstancijevim postrojbama priredio zasjedu i nanio im teške gubitke.²⁵ Careva se vojska morala povući preko Petoviona, a inicijativa je prešla na Magnencijevu stranu kojemu se sada otvorilo široko područje južne Panonije.²⁶ Protucar je odlučio krenuti u protuofenzivu. Preko Petoviona i Akve Vive (Petrijanec u sjeverozapadnoj Hrvatskoj) udario je na jug protiv Siscije (Sisak), koja je kao važna strateška točka morala biti zauzeta prije nego što se napadne glavnina Konstancijevih snaga u želji da se

¹⁹ Stein 1959., 139, Seeck 1911a, 103 - 104.

²⁰ Demandt 1989., 83, Jeločnik 1968., 203.

²¹ PLRE I, s.v. *Constantius 4*, 224 - 225, s.v. *Constantius 7*, 226, Kienast 1996., 318, Seeck 1911a, 108, Stein 1959., 140, Demandt 1989., 84.

²² Seeck 1900b, 1067, Stein 1959., 140.

²³ Šašel 1992., 721.

²⁴ Jeločnik 1968., 215, Šašel 1992., 721.

²⁵ Seeck 1900b, 1067, Seeck 1911a, 109 - 110, Šašel 1992., 721.

²⁶ Seeck 1900b, 1067, Seeck 1911a, 110, Seeck 1911b, 434 (110, 6), Šašel 1992., 721 - 722.

iznudi odluka o pobjedniku.²⁷ Konstancije je još prije iz Sirmija uputio Magnenciju kao poslanika prefekta pretorija Istoka Flavija Filipa,²⁸ nudeći mu da će ga priznati za suvladara i prepustiti mu vlast u Galiji ako mu on odstupi Italiju i Afriku. Ispravno sudeći da Konstancije nastoji ishoditi predah, Magnencije je odbio ponudu, zatočio poslanstvo i poveo vojsku na Sisciju, uspjevši se uz veliki napor i unatoč početnome neuspjehu prebaciti preko Save.²⁹ Tada je Konstanciju kao poslanika uputio Fabija Tacijana, kojega je 27. veljače 350. imenovao prefektom Rima,³⁰ tražeći da se Konstancije odrekne carske vlasti, a da će mu zauzvrat poštediti život. Car je odbio zahtjeve zbog njihove neumjerenosti i uvredljiva Tacijanova nastupa,³¹ te je Magnencije nastavio napredovati i u kolovozu 350. na juriš osvojio Sisciju, pritom je poharavši.³²

Protucarevi uspjesi nagnali su Konstancija da hitro napusti Sirmij i zauzme čvrsti položaj kod Cibala (Vinkovci). Po zauzeću Siscije Magnencije je duž Save pohitao na Sirmij, ali mu njegovo osvajanje nije pošlo za rukom. Zatim se okrenuo protiv Murse, zaobišavši u velikome luku Konstancijev položaj kod Cibala. Namjera mu je bila da namami neprijatelja iz sigurnoga uporišta time što će zauzeti okolna mjesta i da ga potom potisne iz Panonije na istok u Trakiju, budući da je postojala stalna opasnost da se Konstancijevi vojskovođe odluče na upad u Italiju, koristeći pritom neprijateljski stav bogate italske političke aristokracije prema Magnenciju, te zatvore protucara u Iliriku.³³ Magnencije je tako pritisnuo Mursu da je Konstancije bio primoran poći opsjedanome gradu u pomoć, što je bio uvod u bitku koja će se pokazati odlučujućom. Neposredno prije bitke zbilo se preokret koji je ne samo oslabio protucareve snage, nego je i podigao moral četa zakonitoga cara: Franak Silvan je s odabranim konjaničkim odredom kojim je zapovijedao prebjegao na Konstancijevu stranu.³⁴

Tijek i ishod bitke

Magnencije je pokušao na brzu ruku prodrijeti u Mursu tako što je zapalio gradske dveri, nadajući se da će drvene grede, kad se otopi željezo koje ih je pokrivalo, popustiti pod vatrom i omogućiti opsjedateljima da provale u grad. No, pokušaj je propao, jer su branitelji sa zidina bacali mnogo vode na

²⁷ Šašel 1992., 723 - 724.

²⁸ PLRE I, *Philippus* 7, 696 - 697.

²⁹ Seeck 1900b, 1067, Seeck 1911a, 110, Šašel 1992., 724.

³⁰ PLRE I, s.v. *Titianus* 6, 918.

³¹ Zosim, II, 49.1-2, PLRE I, s.v. *Titianus* 6, 918, Enßlin 1928., 450.

³² Jeločnik 1968., 215, Seeck 1900b, 1067, Enßlin 1928., 450.

³³ Seeck 1911., 111, Šašel 1992., 724, Brunšmid 1899.-1900., 25.

³⁴ Zonara, XIII, 8.9 (40, 9 - 12), Amijan Marcelin, XV, 5.33. Seeck 1900b, 1067, Seeck 1911., 111 - 112.

plamen.³⁵ Kad je saznao da je Konstancije napustio položaj kod Cibala i da kreće prema Mursi, odlučio je carevoj vosci pripremiti još jednu zasjedu. U obližnji amfiteatar, koji je bio okružen šumom, smjestio je četiri germanska pomoćna odreda čiji je zadatak bio da neprijatelja napadnu s leđa pošto izbi-je boj. Međutim, branitelji su sa zidina opazili pokrete Magnencijevih postrojbi i dojavili to Konstanciju koji je smjesta poslao vojničke tribune Skodilona i Manada da neutraliziraju opasnost. Odaabravši pješake i strijelce od onih koji su im stajali pod zapovjedništvom, oni su izvršili prepad na amfiteatar, u potpunosti okružili neprijateljske vojnike i pobili ih sve u žestokome krvoproliću.³⁶

Glavnine obje vojske bojni su red postavile u ravnici kod Murse.³⁷ Konstancije je na raspolaganju imao čak 80 000 vojnika, dok je Magnencije za boj mogao odvojiti tek 36 000 vojnika,³⁸ možda stoga što mu je ostatak četa bio zauzet drugdje, u opsadi Murse i zacijelo Sirmija.³⁹ Doduše, valja imati na umu da kod antičkih vojski brojčana nadmoć nije nužno značila i efektivnu premoć, budući da je važnija bila bojna vrijednost četa.⁴⁰ Magnencije je lijevo krilo svoje vojske oslonio na Dravu, a Konstancijeve su se snage uz rijeku poredale desnim krilom.⁴¹ Prema uobičajenoj vojnoj taktici obje su strane svoje konjaničke odrede smjestile na bokove, ali je Konstancije bio u priličnoj prednosti, jer je njegovo konjaništvo bilo mnogo snažnije i brojnije tako da se bojni red carevoga lijevog krila pružao znatno izvan neprijateljskih linija.⁴² Konstancijevi strijelci, među kojima su se isticali Armenci na konjima,⁴³ zajedno s lako naoružanim praćkarima nalazili su se iza prve crte bojnoga poretka.⁴⁴ Pješništvo je dakako bilo u sredini.⁴⁵

Toga 28. rujna 351.⁴⁶ obje su vojske krzmajući dugo stajale jedna nasu-prot drugoj. Magnencija je na oklijevanje vjerojatno nukala njegova brojčana inferiornost, dok se Konstancije pribojavao potpunoga sloma svojih snaga u slučaju poraza.⁴⁷ Napokon, nakon što je Magnencije prema kasnijim

³⁵ Zosim, II, 50.1, Fluss 1933., 673.

³⁶ Zosim, II, 50.2-3, Seeck 1900b, 1067 - 1068, Seeck 1911a, 112.

³⁷ Julijan, *Oratio* I, 36A (44, 19-20), Zosim, II, 50.4.

³⁸ Zonara, XIII, 8.17 (41, 18 - 42, 3).

³⁹ Seeck 1900b, 1068.

⁴⁰ Seeck 1911a, 111.

⁴¹ Julijan, *Oratio* I, 36A (44, 22), II, 60B (76, 17-18), II, 97 (125, 5-7), Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 112.

⁴² Julijan, *Oratio* I, 36A (44, 21-22), II, 57B (72, 13-16), Zosim, II, 45.4, 48.3, Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 112.

⁴³ Zosim, II, 51.4, 52.1, Seeck 1900b, 1068.

⁴⁴ Julijan, *Oratio* II, 57D (73, 1-3), Seeck 1900b, 1068.

⁴⁵ Julijan, *Oratio* I, 36A (44, 21), II, 57C (72, 25).

⁴⁶ Datum prema Cons. Const., s.a. 351 (237). Julijan (*Oratio* I, 38B [47, 16]) kaže da se bitka odigrala upravo kad je završilo kasno ljeto (ληγούσης ἤδη τῆς ὀπώρας).

⁴⁷ Seeck 1900b, 1068.

tvrdnjama neprijatelja čarolijama, poganskim žrtvama i zazivanjem demona obodrio svoje vojnike,⁴⁸ došlo je u kasno poslijepodne do bitke,⁴⁹ koja je potrajala sve do duboko u noć.⁵⁰ Odmah na početku Konstancijevo je konjaništvo u obuhvatnome manevru udarilo na slabije desno krilo Magnencijeve vojske i, potisnuvši ga na središte, dovelo u pomutnju čitav neprijateljski bojni red,⁵¹ koji je odbačen prema rijeci Dravi.⁵² Magnencije, koji je držao vrhovno zapovjedništvo upravo na desnome krilu, zamalo da je pao u zarobljeništvo.⁵³ Međutim, uspio se spasiti tako što se prurušio i pobjegao s bojišta.⁵⁴ Njegov je zapovjednik konjaništva (*magister equitum*) Romul preuzeo na sebe nastavak borbe.⁵⁵

Povezanost Magnencijevih linija bila je slomljena, ali su se pojedine čete i dalje samostalno borile, doduše uz krajnji napor,⁵⁶ poticane na otpor od svojih zapovjednika koji su se izravno upustili u borbu.⁵⁷ Osobito žestoko opirali su se smioni Germani. Ipak, naposljetku su također podlegli pod nesmiljenim strelicama istočnjačkih strijelaca na konjima i u opetovanome jurišu oklopljenih konjanika – njih je Konstancije bio ustrojio po uzoru na perzijske katafrakte – koji su u nezaustavljivome galopu gazili i sjekli sve pred sobom.⁵⁸ Upravo su konjaničke postrojbe donijele Konstancijevoj strani odlučujuću prevagu.⁵⁹ Bio je zauzet neprijateljski tabor zajedno sa svom prtljagom, dok je velik dio Magnencijevih vojnika, “kao stado volova ili

⁴⁸ Navodno je žena vrač naputila Magnencija da žrtvuje djevicu, njezinu krv pomiješa s vinom i naredi vojnicima da ispiju takav napitak, dok je ona pjevala bajalice i prizivala demone u pomoć (Zonara, XIII, 8.12 [40, 18 - 41, 3]). Magnencije je inače bio poganin (Demandt 1989., 83).

⁴⁹ Zonara, XIII, 8.11, 13 (40, 16 - 18, 41, 3 - 4), Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 112.

⁵⁰ Zosim, II, 51, 2-3, Zonara, XIII, 8.13 (41, 6), Julijan, *Oratio* I, 37A (46, 5), II, 60B (76, 12), Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 113.

⁵¹ Julijan, *Oratio* I, 36A (44, 22-26), II, 57D (73, 4-10), Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 112.

⁵² Julijan, *Oratio* I, 60B (76, 17-18), Seeck 1911a, 112.

⁵³ Eutropije, X, 12.1, Ivan Antiohijac, fr. 174 (FHG IV, 604), Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 113, Enßlin 1928., 450.

⁵⁴ Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 113, Enßlin 1928., 450. Magnencije je odbacio grimizni carski ogrtač i odjenuo običnu halju, a svoga je konja okićenoga carskim znakovljem pustio da sam otrči kako ga neprijatelj ne bi progonio u uvjerenju da je poginuo (Zonara, XIII, 8.15-16 [41, 8-13]).

⁵⁵ Julijan, *Oratio* II, 57D (73, 8-10), I, 36B (45, 1-8), Zosim, II, 52.2, Seeck 1900b, 1068.

⁵⁶ Julijan, *Oratio* I, 36B (45, 4-5), 36D (45, 19-26), II, 59C (75, 12-17), 59 D (75, 25 - 76, 3), Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 112.

⁵⁷ Zosim, II, 51.2-3.

⁵⁸ Julijan, *Oratio* II, 60A-B (76, 8-14), I, 36D (45, 19-26), Zosim, II, 52.1, Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 112 - 113.

⁵⁹ Julijan izričito kaže: (...) i bijaše bitka izjednačena dok oklopnici i ostali odredi konjanika, jedni odapinjući iz lukova, a drugi nagoneći konje, nisu pobili mnoge, a sve skupa silovito

marve”,⁶⁰ stjeran u rijeku, gdje ih je snašla smrt.⁶¹ U bujicama Drave vjerojatno je stradao i *magister officiorum* Marcelin koji je nakon boja netragom nestao.⁶²

On nije bio jedini Magnencijev visoki zapovjednik koji je poginuo. Život je izgubio i *magister equitum* Romul. Njega je u bojnoj vrevi strijelom teško bio ranio zapovjednik armenskih strijelaca na konjima Menelaj. No, Romul se nakon ranjavanja povukao iz bitke tek pošto je osobno usmrtio svoga ranjavatelja da bi zatim podlegao nanesenim ozljedama.⁶³ Navodno su zapovjednici i na jednoj i na drugoj strani počinili mnoga djela osobnoga junaštva,⁶⁴ a svojim su primjerom nagnali vojnike da se dugo bore s nesmanjenom silinom.⁶⁵ Dakako, to je za posljedicu imalo teške žrtve, osobito u redovima poraženih magnencijevaca, nad kojima je izvršeno pravo krvoproliće.⁶⁶ Kad se Konstancije iduće jutro uspeo na obližnje brdo, mogao je vidjeti kako je ravnica u blizini Murse prepuna tijela poginulih, a da rijekom plutaju nebrojeni leševi. Pripovijeda se da je tada otvoreno briznuo u plač, manje se radujući pobjedi, a više tugujući nad sudbinom ubijenih.⁶⁷ Car je smjesta zapovjedio da se svima poginulima, bez razlike je li se radilo o neprijatelju ili ne, osigura dostojna sahrana, te da se ranjenicima pruži skrb i liječnička pomoć.⁶⁸ Osim toga, preživjelim je Magnencijevim vojnicima zajamčio nakon predaje oprost.⁶⁹ Brojčani pokazatelji jasno upućuju na to da se radilo o jednom od najkrvavijih bojeva carskoga razdoblja. Nemogućnost da se zaustavi neobuzdano prolijevanje krvi Konstancija je koštala 30 000 vojnika, a Magnencija

---

progonili, καὶ ἦν ὁ πόλεμος ἐξ ἴσης, ἕως οἱ θωρακοφόροι καὶ τὸ λοιπὸν τῶν ἰππέων πλῆθος, οἱ μὲν ἐκ τόξων βάλλοντες, ἄλλοι δὲ ἐπελαύνοντες τοὺς ἵππους, πολλοὺς μὲν ἐκτεινον, ἐδίκων δὲ ἅπαντας καρτερῶς (Oratio I, 36D - 37A [45, 26 - 46, 4]).

⁶⁰ Καθάπερ βοῶν ἢ βοσκημάτων ἀγέλη (Julijan, *Oratio* I, 37A [46, 6-7]).

⁶¹ Julijan, *Oratio* I, 37A (46, 5-6), II, 59A (74, 20-23), 60B-C (76, 15-24), Zonara, XIII, 3 (41, 15-16), Seeck 1900b, 1068, Seeck 1911a, 113.

⁶² Julijan, *Oratio* II, 58C - 59B (74, 1 - 75, 8), Seeck 1911a, 113, PLRE I, s.v. *Marcellinus* 8, 546, Enßlin 1930., 1443.

⁶³ Zosim, II, 52.2.

⁶⁴ O već spomenutome Menelaju izvješćuje se kako je bio tako vješt streličar da je u boju s tri istodobno hitnute strijele uspio pogoditi isto toliko zasebnih ciljeva, te da je zahvaljujući svome umijeću bio zatornik brojnih neprijatelja i znatno doprinio njihovu bijegu (Zosim, II, 52.1).

⁶⁵ Zosim, II, 51.2-4.

⁶⁶ Zosim, II, 51.3, Zonara, XIII, 8.13 (41, 6-7). Julijan u svojim panegiricima nasdasve plastično i s određenim užitkom pripovijeda o masakru (*Oratio* I, 36D - 37A [45, 26 - 46, 7], II, 59D - 60B [75, 17 - 76, 20]), ističući kako se kraj Drave “dogodio veliki pokolj i ispremiješano su plutali ubijeni ljudi i konji”, ἐνταῦθα δὲ ὁ πολὺς ἐγένετο φόνος, καὶ ἐπλήσθη νεκρῶν ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων ἀναμίξ (Oratio II, 60B [76, 18-20]).

⁶⁷ Zonara, XIII, 8.16 (41, 14-18). O karakteru toga prikaza usp. Bleckmann 1999., 85 - 86.

⁶⁸ Zonara, XIII, 8.18 (42, 4-7), Seeck 1900b, 1068 - 1069.

⁶⁹ Julijan, *Oratio* II, 58A-B (73, 18-21), Seeck 1900b, 1068.

24 000.⁷⁰ No, dok je zakonitu caru ostalo još 50 000 boraca, za protucara je ovaj poraz značio gubitak 2/3 njegovih snaga i najavio je konačan slom.

Značaj Konstancijeve pobjede

Bitka kod Murse je u propagandnim svjedočanstvima, što nije nimalo čudno, bez ikakve razlike označena kao sjajan uspjeh pobjedničkoga Konstancija na čijoj je strani u svakome pogledu bilo pravo, jer je istupao kao jedini nositelj zakonite carske vlasti i zaštitnik vladajuće dinastije.⁷¹ Svoju je pobjedu car u potpunosti doživio kao legitiman trijumf, pri čemu je građanski sukob nedvoznačno interpretiran kao “pravedni rat” (*bellum iustum*) protiv uzurpatora (*tyrannus*), što je bila praksa koja se ustalila tijekom trećega stoljeća.⁷² Upravo stoga je Konstancije u Panoniji (u Mursi), kao i u Galiji, gdje je uzurpatora snašao završni poraz, dao podići slavoluke koji su komemorirali njegovu pobjedu.⁷³ Ovo dodatno svjedoči o važnosti koju je carska propaganda pridavala bitki kod Murse kao prekretnici u dotadašnjemu ratu protiv Magnencija.

Konstancijeva pobjeda kod Murse našla je svoje mjesto i u kršćanskim izvorima, ponajprije onima arijanske provenijencije, u kojima se tumačila kao znak Božje milosti, iako isprva tek u općenitom i konvencionalnom smislu, što se poklapalo s uobičajenom carskom pobjedničkom teologijom.⁷⁴ U tome smislu zanimljiva je pripovijest o čudesnoj aklamaciji Konstancija od strane Magnencijeve vojske. Crkveni povjesnici Sokrat i Sozomen zabilježili su da je nakon bitke kod Murse, grada koji doduše oba spisatelja smještaju u Galiju i kamo bi Magnencije poslije poraza bio pobjegao,⁷⁵ protucar okupio vojnike u nakani da ojača njihovu srčanost i dobije potvrdu njihove odanosti, no dok je stajao na povišenu tribunalu, oni nisu u jedan glas kao augusta akklamirali njega, već na čudesan način protiv svoje volje samo Konstancija, što je uzurpator protumačio kao loš znak i smjesta se povukao u najudaljeni-

⁷⁰ Zonara, XIII, 8.17 (41, 18 - 42, 3).

⁷¹ Bleckmann 1999., 57. Za analizu propagandnih vrela usp. Bleckmann 1999., 49 - 57.

⁷² Bleckmann 1999., 53 - 54.

⁷³ (...) *uz veliki trošak podigao je u Galijama i Panonijama trijumfalne slavoluke nad nesrećom pokrajina, pričvrstivši natpise o djelima, da se čitaju o njemu dokle god će spomenici moći stajati*, triumphalis arces ex clade provinciarum sumptibus magnis erexit in Galliis et Pannoniis titulis gestorum affixis se, quoad stare poterunt monumenta, lecturis (Amijan Marcelin, XXI, 16.15). O slavoluku u Mursi svjedoči i Julijan: *Spomenik si postavio radi pobjede sjajnije od očeve, τρόπαιον δὲ ἀνέσθησας ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ πατρῶου λαμπρότερον* (*Oratio* I, 37B [46, 10-11]).

⁷⁴ Bleckmann 1999., 68. Za analizu kršćanskih vrela usp. Bleckmann 1999., 58 - 68.

⁷⁵ (...) *u Mursu, utvrdu u toj Galiji, περὶ Μούρσαν, φρούριον δὲ τοῦτο τῶν Γαλλιῶν* (Sokrat), *εἰς Μούρσαν, Γαλατῶν δὲ τοῦτο τὸ φρούριον* (Sozomen).

je dijelove Galije.⁷⁶ U nešto starijemu Sokratovu prikazu ne nalazi se kršćanska interpretacija, ali je ona prisutna kod Sozomena – on se u svojoj crkvenoj povijesti doduše oslanjao na Sokrata – jer kaže da je “Magnencije iz toga dokučio kako mu od Boga nije bilo dosuđeno da caruje”.⁷⁷

Još zanimljivija je priča o Konstancijevu viđenju križa prije odlučujućega boja, što je imalo najaviti njegovu pobjedu, a koje se navodno dogodilo istodobno kad i čudesna pojava križa 7. svibnja 351. na istočnome nebu, dakle gotovo pet mjeseci prije bitke.⁷⁸ O Konstancijevu ukazanju posjedujemo dva cjelovita svjedočanstva. Petostoljetni crkveni povjesnik Filostorgije je zapisao: *Konstancije je, dakle, postao uzurpatorov gospodar kad se u to doba pojavio znak križa u najsilnijoj veličini i sa strahovitim sjajem nadblistao danje svjetlo. Smotrio se nad Jeruzalemom otprilike u trećemu satu dana dok je predstojao takozvani blagdan Duhova. Vidio se taj Bogom ocrtani lik kako se proteže od takozvana Mjesta lubanja do Maslinske gore, dok ga je poput vijenca odasvud ovila velika duga. I upravo je duga objavila milost Razapetoga i Uzašloga, a vijenac pak carevu pobjedu. Ta svjetlonosna i časna pojava nije bila nevidljiva niti onima na vojni, već je, postavši jasna, Magnencija i one s njim, budući da su se predali štovanju demona, natjerala u neodoljiv strah, a Konstancija pak i one oko njega uzdigla u nesvladivu srčanost.*⁷⁹ Istu priču nudi sedmostoljetna Uskrsna kronika: *Znak Kristova*

⁷⁶ Sokrat, II, 32.2-5, Sozomen, IV, 7.2-3. Kontekst zgrade je nejasan, a ni sam prikaz nije održiv. Osim što je Mursa pogrešno označena kao utvrda u Galiji, Magnencije nije mogao pobjeći u nju, jer je nije bio niti zauzeo, a k tome je sazivanje četa *nakon* bitke sasvim nelogično, budući da se zna kako se protucar smjesta povukao u Italiju i da je najveći dio njegovih postrojbi bio uništen. Također nije jasna uloga koju bi znamenje imalo nakon što je već bilo došlo do poraza. Zacijelo se radi o znatnome iskrivljenju izvornoga izvješća – možda je Sirmij, gdje je Magnencije doživio neuspjeh kratko prije odlučujuće bitke, pobrkan s logorom koji je protucar podigao kod Murse. Čudo bi se tako moralo zbiti *prije*, a ne *poslije* bitke (Bleckmann 1999., 58 - 59, bilj. 51).

⁷⁷ Συμβαλὼν δὲ ἐκ τούτου Μαγνέντιος ὡς οὐ δεδομένον αὐτῷ θεόθεν βασιλεύειν (Sozomen, IV, 7.2).

⁷⁸ *I na Istoku se pojavio znak Spasiteljjev trećega dana februarskih kalenda, dvadesetomoga po mladáku, na majske none, et apparuit in oriente signum Salvatoris die III kl. Feb. luna XXVIII n. Mai (Cons. Const., s.a. 351 [237]). Siječanjski datum (die III kl. Feb. = 30. siječnja) zacijelo je ranija prepisivačka pogreška (Bleckmann 1999., 59, bilj. 55). O problemima u vezi s Konstancijevom vizijom križa usp. Chantraine 1993./1994., 430 - 441.*

⁷⁹ Ὁ μὲν οὖν Κωνσταντίος ἐγκρατῆς τοῦ τυράννου γίνεται, κἀνταῦθα τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ μέγιστόν τε προφανέντος καὶ καταπληκτικωπάταις αἴγλαις ὑπεραστράψαντος τὸ τῆς ἡμέρας φῶς. ὥφθη δὲ ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων περὶ τρίτην ὥραν μάλιστα τῆς ἡμέρας, εὐρτής τῆς λεγομένης Πεντηκοστῆς ἐνισταμένης. ὁ δὲ θεογραφος τύπος ἐκείνος ἀπὸ τοῦ λεγομένου Κρανίου μέχρι καὶ τοῦ τῶν Ἑλαιῶν ὄρους διήκων ὄρατο, ἵριδος μεγάλης στεφάνου τρόπον πανταχόθεν αὐτὸν περιελιτούσης. ἐδήλου δὲ ἄρα ἢ μὲν ἵρις τὴν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναληφθέντος εὐμένειαν, ὁ δὲ στέφανος τὴν τοῦ βασιλέως νίκην. τὸ δὲ σελασφόρον ἐκεῖνο καὶ σεβάσμιον θέαμα οὐδὲ τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου ἀθέατον ἦν, ἀλλ' ἐπιδήλως ὁράμενον Μαγνέντιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἄτε τῆ τῶν δαιμόνων θεραπεία προσανακειμένους εἰς ἀμήχανον δέος κατέστησεν, Κωνσταντίον δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς θάρσος ἄμαχον ἀνεκτίσαστο (Filostorgije, III.26).

križa vidio se u Jeruzalemu u to vrijeme, bio je otprilike treći sat, na dan Duhova, blistajući pružao se na majske none po nebu od Maslinske gore do Golgote, mjesta gdje je Gospodin bio razapet prema istoku i odakle je Gospodin bio uznesen; duga uokrug štovanoga križa koji se ukazao imala je oblik poput vijenca. A u isti čas pokazao se u Panoniji augustu Konstanciju i vojsci koja je s njime bila u ratu protiv Magnencija. I kad je Konstancije počeo pobjeđivati, Magnencije se sukobio s njime kod grada zvanoga Mursa; pošto je poražen, Magnencije je s nekolicinom pobjegao u Galiju.⁸⁰

S tim u vezi jasna je paralela s tada već općepoznatom legendom da se Konstantinu I. noć prije bitke kod Milvijskoga mosta u kojoj je 28. listopada 312. porazio carskoga suparnika Maksencija u snu objavio križ s naznakom da će po njemu pobijediti (*Hoc signo victor eris*). Tu usporedbu iznijeli su arijanski povjesnici u trenutku kad se zaoštrio sukob između arijanske homejske i pravovjerne strane, uzdigavši značaj bitke kod Murse u želji da participiraju u pobjedi cara Konstancija, tada već preminuloga pobornika arijanstva.⁸¹ U dvorskoj propagandi ta se poveznica zaobilazila, jer se Konstancije najkasnije od 350-tih godina htio prikazati kao jedini pravi nasljednik Konstantina Velikoga, a ne sin koji stoji u očevoj sjeni.⁸² Ovo najbolje potkrepljuje Julijan u svome panegiriku kad, uspoređujući Konstantina i Konstancija, jasno daje prednost sinu čiju pobjedu proglašava važnijom.⁸³ Kršćansko tumačenje prema kojemu je Konstancije, doživjevši viziju u boju protiv Magnencija kod Murse, postao pandan Konstantinu, dovelo je naposljetku i do predodžbe kako je borba između Konstancija i Magnencija bila ujedno i borba između kršćanstva i poganstva.⁸⁴ Tako su se Konstancije i njegovi vojnici borili u znaku križa, a Magnencije i njegove čete uz potporu poganskih demona.⁸⁵ U skladu s time Konstancijeva pobjeda značila je pobjedu kršćanstva, a poraz poganstva. Ovakvo shvaćanje našlo je mjesto i kod jednoga nearijanskog crkvenog povjesnika kao što je Teodoret. On pripovijeda da Konstancije nije htio poći u borbu s vojnicima koji nisu uzeli udjela u kršćan-

⁸⁰ Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ὄφθη ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, ὥρα ἦν ὡς τρίτη, ἐν ἡμέρᾳ πεντηκοστῆ, φωτοειδὲς τεταμένον νάναις μαίαις ἐν τῷ οὐρανῷ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἕως τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν ᾧ τόπῳ ἐσταυρώθη ὁ κύριος κατὰ ἀνατολάς, ὅθεν ἀνελήφθη ὁ κύριος, κύκλῳ τοῦ φανέντος τιμίου σταυροῦ, στέφανος ὡς ἡ ἴρις τὸ εἶδος ἔχων. καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ ὄφθη ἐν Παννονίᾳ Κωνσταντίῳ τῷ Αὐγούστῳ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ στρατῷ ὄντι ἐν τῷ κατὰ Μαγνέντιον πολέμῳ, καὶ ἀρξαμένου Κωνσταντίου νικᾶν, Μαγνέντιου συμβαλόντος αὐτῷ περὶ τὴν λεγομένην Μούρσαν πόλιν, ἠττηθεὶς ὁ Μαγνέντιος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν μετ' ὀλίγων (Chron. Pasch., s.a. 351 [540, 13-23]).

⁸¹ Bleckmann 1999., 59, 61, 68.

⁸² Bleckmann 1999., 63.

⁸³ Julijan još kaže da je Konstantin vodio čete koje su dotada vrijedile za nepobjedive i porazio je nesretnoga starca, dok se Konstancije borio protiv snažnoga i uspješnoga uzurpatora i da je u boj poveo postrojbe koje je tek on opremio (*Oratio I*, 37B [46, 10-16]).

⁸⁴ Bleckmann 1999., 64.

⁸⁵ Filostorgije, III.26.

skim obredima, odnosno koji se nisu krstili: *Naime, u ratu protiv Magnencija sabrao je svu vojsku i savjetovao je da svi skupa sudjeluju u Božjim otajstvima. "Doista", reče, "kraj života uvijek je nesiguran, i to ne ponajmanje u ratu, kad se s obje strane hitaju nebrojene strijele, štitovi i koplja, a dakako navaljuju i mačevi i sjekire kao i druga oružja tako da se uzrokuje nasilna smrt. Stoga se doista svakome dolikuje da nosi tu dragocjenu halju, budući da je najviše trebamo u onome životu. A ako se netko ovdje usteže primiti ruho, neka se sada udalji odavde i ode kući. Jer, neću otrpjeti da se borim zajedno s neposvećenima".*⁸⁶

Izuzmemo li Sozomenovo kršćansko tumačenje priče o čudesnoj Konstancijevoj aklamaciji i Teodoretov navod o krštenju Konstancijevih vojnika, pravovjerna tradicija ne bilježi da je car u borbi protiv Magnencija imao Božju pomoć.⁸⁷ Poznati odlomak iz *Kronike* Sulpicija Severa zapravo pokazuje da je pravovjerna strana zbog careva arijanstva svjesno zanemarivala tu temu. Osobiti utjecaj biskupa Valenta Mursijskoga u Konstancijevoj crkvenoj politici objašnjava se njegovom lukavom obmanom strašljivoga cara koji bitki nije niti pribivao, već je u tjeskobi čekao njezin ishod u crkvi izvan same Murse. Pobjeda nije ni po čemu imala obilježje Božje milosti ili čuda. Doduše, spominje se lažno čudo kad je biskup Valent, prethodno obaviješten o Magnencijevu porazu, caru dojavio vijest o pobjedi i pritom ustvrdio kako ju je primio od anđela, zbog čega je slabi vladar pao pod utjecaj krivovjernoga biskupa za kojega je otada isticao da mu je donio pobjedu: *Naime, u to vrijeme kad se kod Murse protiv Magnencija tuklo u boju, Konstancije se nije usudio spustiti u vidokrug bitke i, uzevši za utjehu Valenta, tada biskupa toga mjesta, smjestio se u bazilici mučenikâ, položenoj izvan grada. No, Valent bijaše lukavo preko svojih uredio da prvi dozna koji bi bio ishod bitke, bilo da zadobije kraljevu milost ako bi prvi donio dobru vijest, bilo da, brinući za život, prije uhvati prigodu za bijeg ako bi se zbilom suprotno. I tako, dok je malo onih koji bijahu oko kralja bilo uznemireno iz straha, a car tjeskoban, prvi je javio da se neprijatelj razbježao. Kad je onaj (Konstancije) zatražio da mu se dojavitelj pripusti, Valent, da uveća poštovanje prema sebi, odgovorio je da mu je vjesnik bio anđeo. Car, lak da povjeruje, poslije je otvoreno običavao govoriti da je pobijedio Valentovom zaslugom, a ne srča-*

⁸⁶ Ἐν γὰρ δὴ τῷ πρὸς Μαγνέντιον πολέμῳ ἅπασαν συναλίσας τὴν στρατιὰν μεταλαχεῖν ἅπαντας τῶν θείων συνεβούλευσε μυστηρίων, αἰεὶ μὲν ἄδηλον εἶναι λέγων τοῦ βίου τὸ τέλος, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν πολέμῳ, μυρίων ἑκατέρωθεν ἀφιεμένων καὶ βελῶν καὶ πελτῶν καὶ δοράτων, καὶ μὲν δὴ καὶ ξιφῶν καὶ κοπίδων ἐπιφερομένων καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων δι' ὧν ὁ βίαιος ἐπάγεται θάνατος. οὐδὲν ἕνεκα χρῆ ἕκαστον τὴν ἀξιώκτητον ἐκείνην ἔχειν στολὴν ἥς ὅτι μάλιστα ἐν ἐκείνῳ τῷ βίῳ δεόμεθα. εἰ δὲ τις τήνδε λαβεῖν τὴν ἀμπεχόνεν ἀναβάλλεται, νῦν ἐντεῦθεν ἀπάρας οἴκαδε ἀπίτω. ἀμυήτοις γὰρ συμπολεμεῖν οὐκ ἀνέξομαι (Teodoret, III.1.7).

⁸⁷ Bleckmann 1999., 65.

*nošću vojske.*⁸⁸ Riječ je o kasnijoj konstrukciji Sulpicija Severa nesklonoj caru i arijancima, budući da suvremeni izvori, pogotovo Julijanovi panegirici i osobna careva trijumfalna propaganda, ne ostavljaju mjesta sumnji da je Konstancije veliku pobjedu kod Murse htio prikazati kao posljedicu Božje milosti, vlastite vojne umješnosti i sposobnosti svoje vojske.⁸⁹ Osim toga, Julijanov prikaz pruža dojam da je car čitavo vrijeme osobno bio prisutan na bojištu i imao izravna udjela u rasporedu vojske.⁹⁰ Doduše, budući da je slika cara koji moli u crkvi i izočan je s bojišta bolje odgovarala raširenoj predodžbi o tome kako bi djelovao jedan ranobizantski vladar, taj je opis našao svoje mjesto u suvremenim historiografskim prikazima bitke kod Murse.⁹¹

Odjek bitke kod Murse

Krvavost bitke kod Murse ostavila je znatan dojam na suvremenike i njezin odjek može se pronaći u zapisima niza kasnoantičkih autora. O žestini borbi protiv Magnencija svjedoče već Julijanovi prikazi kao i službena carska propaganda, a jasna naznaka toga vidljiva je i kod suvremenoga Seksta Aurelija Viktora koji će za rat između Konstancija i Magnencija u *Knjizi o cesarima* zabilježiti: *Sami su se u prilično žestokim bitkama tri godine međusobno sukobljavali.*⁹² Isticanje težine borbi u ovim je slučajevima služilo isključivo povećanju slave pobjednika Konstancija, uz osobito naglašavanje gubitaka na protivničkoj strani.⁹³ Tek nešto kasnije bitka je dobila širi značaj, a broj žrtava počeo se tumačiti u kontekstu slabljenja rimske vojne moći. Eutropije, koji je *Kratki pregled od osnutka Grada* sastavio petnaestak godina nakon bitke, zapisao je: *U toj su bitki uništene silne snage Rimskoga Carstva, prikladne*

⁸⁸ Nam eo tempore, quo apud Mursam contra Magnentium armis certatum, Constantius descendere in conspectum pugnae non ausus in basilica martyrum extra oppidum sita, Valente tum eius loci episcopo in solatium assumpto, diversatus est. Ceterum Valens callide per ** suos disposuerat, ut quis proelii fuisset eventus primus cognosceret, vel gratiam regis captans, si prior bonum nuntium detulisset, vel vitae consulens, ante capturus fugiendi spatium, si quid contra accidisset. Itaque paucis, qui circa regem erant, metu trepidis, imperatore anxio, primus nuntiat hostes fugere. Cum ille indicem ipsum intromitti posceret, Valens ut reverentiam sui adderet, angelum sibi fuisse nuntium respondit. Facilis ad credendum imperator palam postea dicere solitus, se Valentis meritis, non virtute exercitus vicisse (Sulpicije Sever, II, 38.5-7).

⁸⁹ Bleckmann 1999., 66.

⁹⁰ Julijan, *Oratio* II, 57B (72, 15-16): *tada je doista car konjanike postavio na oba krila odjelito, τότε δη βασιλευς τους τε ιππεας επι κερως ταττει χωρις εκατερου.* Julijan, *Oratio* I, 36A (44, 21-22): *sam si, o caru, imao rijeku zdesna, εχων δε αυτος, ο βασιλευ, τον ποταμον εν δεξια.*

⁹¹ Usp. Seeck 1911a, 113 - 114, Demandt 1989., 84.

⁹² Ipsi inter se acrioribus proeliis per triennium congressi (Aurelije Viktor, 42.10).

⁹³ Bleckmann 1999., 92.

za svakojake vanjske ratove, koje su mogle pružiti brojne trijumfe i mnogo sigurnosti.⁹⁴ Izvadak iz Cezarâ nepoznata spisatelja, koji je nastao otprilike tri desetljeća nakon Eutropijeva djela, bitku kod Murse uzdiže izričito na razinu epohalnoga događaja suvremene rimske povijesti: *Gotovo nikada nisu rimske snage bile više uništene nego u tome boju i upropaštena je sreća čitavoga Carstva.*⁹⁵ Taj stav ponavljaju i kršćanske kronike. Jeronim Stridonac u *Kronici* dovršenoj 378. godine sažeto će naznačiti: *Magnencije je poražen kod Murse: u toj bitki uništile su se rimske snage.*⁹⁶ Još eksplicitnije je to izraženo u *Povijestima protiv pogana* Paula Orozija iz drugoga desetljeća petoga stoljeća: *Usljedio je onaj strahotni boj između Konstancija i Magnencija, vođen kod grada Murse, u kojemu je veliko rasipanje rimskih snaga naškodilo čak i za budućnost.*⁹⁷ Izravno oslanjanje na Jeronimov zapis zamjetljivo je u *Kronici* Prospera Tirona iz Akvitanije, nastaloj u Rimu zacijelo još 455. godine: *I uz veliki je gubitak za državu Magnencije svladan kod Murse.*⁹⁸ Zosim, koji je pisao oko 500. godine, također je u svojoj *Novoj povijesti* na tragu ovakva epohalnoga značenja bitke: *I kad je izbila bitka, događaj kakav se gotovo još nikada prije u ovome ratu nije zbio, pali su veoma mnogi na obje strane, a Konstancije je uvidio da mu se, kako je to bio građanski sukob, niti sama pobjeda ne bi dogodila po volji, pošto bi toliko rimskih vojski štetovalo i ne bi nakon tako silnoga gubitka mogle odoljeti barbarima koji su prijetili sa svih strana.*⁹⁹ Opaska Ivana Antiohijca, kroničara s početka sedmoga stoljeća, također je prožeta istim shvaćanjem: *A ne baš mnogo kasnije Magnencije, izvevši blizu grada Morse bojni red protiv onih oko Konstancija i ne udaljujući se mnogo, te da ne padne neprijateljima u ruke, pobježe, dok je pritom u toj bitki na obje strane uništeno mnogo rimske vojske; ova pak, da je uporabljena u ratovima protiv tuđinaca i bar-*

⁹⁴ *Ingentes Romani imperii vires ea dimicatione consumptae sunt, ad quaelibet bella externa idoneae, quae multae triumphorum possent securitatisque conferre* (Eutropije, X, 12.1).

⁹⁵ *In quo bello paene nusquam amplius Romanae consumptae sunt vires totiusque imperii fortuna pessumdata* (Epitome, 42.4).

⁹⁶ *Magnentius Mursae victus, in quo proelio Romanae vires conciderunt* (Jeronim, s.a. 351 [238]).

⁹⁷ *Sequitur bellum illud horribile inter Constantium Magnentiumque apud Mursam urbem gestum, in quo multa Romanorum virium profligatio etiam in posterum nocuit* (Orozije, VII, 29.12).

⁹⁸ *Et Magnentius Mursae magna rei publicae clade superatus est* (Prosper Tiron, s.a. 350 [454]).

⁹⁹ *Μάχης τε γενομένης οἷα σχεδὸν οὐπω πρότερον ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ φαίνεται γεγονυῖα, πίπτουσι μὲν ἐξ ἑκατέρου πλείστοι, Κωνσταντίος δὲ θεασάμενος ὡς ἐμφυλίου τῆς μάχης οὔσης οὐδὲ τὰ τῆς νίκης ἐκβήσεται κατὰ νοῦν αὐτῷ, τῶν Ρωμαϊκῶν στρατοπέδων τοσοῦτον ἐλαττουμένων καὶ τοῖς πανταχόθεν ἐπικειμένους βαρβάρους μετὰ τοσαύτην φθορὰν ἀντέχειν οὐ δυναμένων* (Zosim, II, 50.4 - 51.1).

bara, bila bi tada vrijedna i zaslužila mnoge pobjedničke povorke, te sunarodnjacima postala zaštitnikom sigurnosti.¹⁰⁰ A kad je dvanaestostoljetni kroničar Ivan Zonara zabilježio u svojemu djelu broj poginulih, bio je to daleki odjek ovih predodžbi.

Zajednička značajka kasnijih zapisa u vezi sa značenjem bitke kod Murse ustrajno je isticanje okolnosti da su visoki gubitci djelovali kao odlučujući čimbenik slabljenja Rimskoga Carstva. Takav stav se shodno tome može pronaći i u suvremenoj povijesnoj literaturi.¹⁰¹ Ipak, valja iznijeti uravnoteženiju ocjenu. Istina, žrtve su na obje strane bile poprilične i morale su privremeno uzasaditi udarnu snagu rimske vojske, na što upućuje i vanjska politika Konstancija II. u 350-tim godinama, jer je car za obranu granica na raspolaganju imao samo ograničena sredstva. No, uzevši u obzir ukupan broj stanovnika Carstva i mogućnost da se po potrebi uvijek iznova u velikom broju novače barbari, nije moglo doista biti riječi o dugoročnome slabljenju obrambene sposobnosti države.¹⁰²

Stoga je ocjena bitke kod Murse u djelima kasnoantičkih povjesnika bila manje nepristrana i utemeljena prosudba o vojnoj snazi i novačkim mogućnostima kasnoga Rimskog Carstva prije i poslije bitke, a mnogo više odjek suvremene literarizirane i ideologizirane kritike, koja se po svojim obilježjima oslanja na opća mjesta iz repertoara kasnorepublikanskih književno-političkih vizura kakve se nude u Lukanovu spjevu *O građanskom ratu* ili *Farsalija*. U sedmoj knjizi Lukan navodi da je bitka kod Farsala, koja je Cezaru donijela odlučujuću pobjedu u građanskom ratu protiv Pompeja, odredila daljnju sudbinu rimske države, jer je svojim krvavim i politički nepovoljnim ishodom zaustavila prethodno razdoblje uspona i širenja.¹⁰³ Analogija s ocjenom bitke kod Murse sasvim je očita i prvenstveno je izraz sentimenta obrazovanih senatorskih krugova čije su stavove oblikovali pjesništvo i povjesništvo carskoga razdoblja.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Οὐ πολλῶ γε μὴν ὕστερον Μαγνέντιος Μορσῆς πόλεως πλεσίον ἐξεωσθεὶς τῆς παρατάξεος πρὸς τῶν περὶ τὸν Κωνσταντίον, καὶ οὐ πολὺ ἀποσχὼν καὶ αὐτὸς ὑπὸ χεῖρα τοῖς πολεμίοις πεσεῖν, φεύγει, πολλῆς ἐκατέρωθεν Ῥωμαϊκῆς ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι διεφθαρμένης, ἢ πρὸς ὀθνεῖους τε καὶ βαρβαρικοὺς ἀχθεῖσα πολέμους, ἀξιώχρεως ἂν ἐγένετο, καὶ πολλῶν ἐπινικίων πομπῶν ἀσφαλείας τε τοῖς ὁμοφύλοις κατέστη πρόξενος (Ivan Antiohijac, fr. 174 [604]).

¹⁰¹ Usp. Seeck 1911a, 113: *Wer aber durch diese Schlacht am meisten gewonnen hatte, das waren die Barbaren, die rings an den Grenzen lauerten. Denn mochte es seit den Zeiten Diokletians auch stark vermehrt sein, so blieb das Reichsheer doch noch immer schwach genug, dass ein Verlust von 54 000 seiner besten Krieger, ganz abgesehen von denen, welche schon in den früheren Kämpfen gefallen waren, seine Schlagfertigkeit sehr ernstlich gefährdete*; Stein 1959., 140: *Ce fut pour l'armée romaine une perte sérieuse, peut-être en partie irréparable*. Isti stav zastupa i Pinterović 1978., 94: *Uništenje velikog dijela rimske vojske u bitki kod Osijeka imalo je ozbiljnih posljedica za obranu državnih granica, što se naročito osjećalo na dunavskom Limesu*.

¹⁰² Bleckmann 1999., 93 - 94.

¹⁰³ Usp. Lukan, VII, 385 - 459.

¹⁰⁴ Bleckmann 1999., 94 - 96.

Epilog

Nakon teškoga poraza Magnencije se smjesta povukao u Akvileju, napuštivši nadu da će se održati u Iliriku. Tijekom povlačenja uništio je komunikacije i skladišta kako bi spriječio brzo napredovanje neprijateljskih snaga, a pojačao je utvrđenja u pograničnoj oblasti između Emone i Akvileje.¹⁰⁵ Istodobno je nastojao učvrstiti svoj položaj u Italiji i u susjednim područjima, ponajviše tako što je povećao porezno opterećenje stanovništva i ponovno vršio rekvizicije, ali i pokušao ojačati obranu.¹⁰⁶ Konstancije je prije nastavka pohoda također provodio vrijeme u obnovi svojih snaga, preustroju vojnih postrojbi i popravku nastalih šteta, osobito ceste Sirmij – Mursa – Petovion – Atrant i mostova na njoj, budući da je ona bila ključna za njegovo daljnje napredovanje.¹⁰⁷ Osim toga, proglasio je opću amnestiju, izuzevši one koji su izravno sudjelovali u Konstantovu umorstvu, a odbio je svaki Magnencijev pokušaj da postigne sporazum.¹⁰⁸ Razradivši u svome stožeru u Sirmiju planove za proboj kroz obrambeni sustav *Claustra Alpium Iuliarum*, konačno je u kolovozu 352. krenuo u napad. U brzom i snažnom udaru probio se u Italiju, zauzevši ključnu utvrdu Ad Pirum (Hruščica). Magnencije je navratnanos pobjegao iz Akvileje koja je početkom rujna pala u careve ruke. Konstancijevo je brodovlje nato uplovilo u rijeku Pad i odsjeko Magnencijeve postrojbe na jugu Italije. Car je zatvorio i Afriku i zagospodario morskim putovima iz Galije u Hispaniju.¹⁰⁹

Budući da su se vojne posade više gradova sjeverne Italije predale Konstanciju bez borbe, Magnencije se morao povući preko Alpa, pritom pružajući otpor, osobito kod Ticina (Pavija), gdje mu je uspjelo nanijeti poraz Konstancijevoj prethodnici, kao i kod riječnih prijelaza.¹¹⁰ No, već 3. studenoga car je bio u Mediolanu.¹¹¹ Borba je dovršena sljedeće godine. U kasno ljeto 353. Konstancije je na čelu svojih četa prešao u Galiju. Nakon što mu je kod mjesta Mons Seleuci (La-Batie-Mont-Saléon) nanesen još jedan težak poraz, Magnenciju nije preostalo ništa drugo doli da 10. kolovoza u Lugdunu (Lyon) počinu samoubojstvo. U smrti ga je osam dana kasnije u Senonu (Sens) slijedio Decencije. Konstancije je postao gospodar čitavoga Carstva.¹¹²

¹⁰⁵ Šašel 1992., 724.

¹⁰⁶ Šašel 1992., 725.

¹⁰⁷ Jeločnik 1968., 215 - 216.

¹⁰⁸ Seeck 1900b, 1069, Seeck 1911a, 114.

¹⁰⁹ Seeck 1900b, 1069 - 1070, Seeck 1911a, 115 - 116, Šašel 1992., 725 - 726, Jeločnik 1968., 216.

¹¹⁰ Seeck 1900b, 1069, Seeck 1911a, 116, Šašel 1992., 727.

¹¹¹ Seeck 1900b, 1070, Šašel 1992., 727.

¹¹² Seeck 1900b, 1071, Seeck 1911a, 116 - 117, Enßlin 1928., 451 - 452.

Zaključak

Iako su bitki kod Murse njezini suvremenici pridali epohalan značaj i označili je kao svojevrsnu povijesnu razdjelnicu nakon koje su stvari po Carstvo krenule nizbrdo, ona u stvarnosti nije odigrala takvu ulogu. Doduše, neposredni učinak bitke s obzirom na mnogobrojnost žrtava nikako nije zanemariv. To najbolje pokazuje i Konstancijev oprez s kojim je dalje nastupao protiv Magnencija – protucar je u potpunosti poražen tek gotovo pune dvije godine nakon bitke kod Murse – jer zacijelo nije želio nepotrebno povećati gubitke forsiranjem odluke. Rat je zasigurno imao znatne posljedice po stanovništvo u međurječju između Save i Drave, budući da je taj dio Panonije bio poprištem najžešćih borbi. Na oporavku se počelo raditi još dok su vojne operacije bile u tijeku o čemu svjedoči obnova pokrajinske prometne infrastrukture. Strateško-politička važnost bitke kod Murse jasno je naznačena u carskoj propagandi koja je Konstancijevu pobjedu bez zadržke veličala kao prekretnicu u sukobu s Magnencijem, jer ovom je bitkom prevaga konačno prešla na stranu zakonitoga cara. Kasnije uzdizanje bitke na razinu svjetsko-političkoga događaja, koji je navodno presudno utjecao na budućnost Carstva, uslijedilo je kao reakcija senatorskih krugova. Izrazito lamentirajuća i pesimistična predodžba o posljedicama bitke odraz je tipičnoga staleški obojenog stava kako je građanski rat bio jednako poguban za sve strane, jer se upravo od senatora u vremenima velikih političkih prevrata očekivalo da se nedvojbeno odrede za jednu stranu u sukobu, što je za njih svakako moglo imati niz negativnih reperkusija.

Bibliografija

Kratice

- CSEL: *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, Wien 1866. -
CSHB: *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, ed. B. G. Niebuhr et al., Bonnae 1828. - 1897.
FHG: *Fragmenta historicorum Graecorum*, ed. Th. i C. Müller, Parisiis 1841 - 1870.
GCS: *Die griechische christliche Schriftsteller der ersten Jahrhunderte*, Berlin 1897. -
MGH AA: *Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi*
PG: *Patrologia Graeca*, ed. J.-P. Migne, Paris 1857. - 1886.
PLRE: *Prosopography of the Later Roman Empire*
RE: *Paulys Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, ed. G. Wissowa et al., Stuttgart 1893. -

Izvori

- Amijan Marcelin, *Ammiani Marcellini rerum gestarum libri qui supersunt*, vol. I, ed. W. Seyfarth, Lipsiae: Teubner 1978.
- Aurelije Viktor: *Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus*, rec. F. Pichlmayr i R. Gruendel, Lipsiae: Teubner 1961., 75 - 129
- Chron. Pasch.: *Chronicon Paschale*, CSHB / I, rec. L. Dindorf, Bonnae: Weber 1832.
- Cons. Const.: *Consularia Constantinopolitana*, u: *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana*, ed. R. Burgess, Oxford: Clarendon Press 1993., 173 - 245 (citirano prema odlomku i stranici)
- Epitome: *Epitome de Caesaribus*, u: *Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus*, rec. F. Pichlmayr i R. Gruendel, Lipsiae: Teubner 1961., 131 - 176
- Eutropije: *Eutropii Breviarium ab Urbe condita*, rec. C. Santini, Stutgardiae et Lipsiae: Teubner 1992.
- Filostorgije: Philostorgius, *Historia ecclesiastica (fragmenta ap. Photium)*, GCS 60, ed. J. Bidez et F. Winkelmann, Berlin: Akademie-Verlag 1981., 4 - 150
- Ivan Antiohijac: *Joannis Antiocheni Fragmenta*, FHG IV, ed. C. Müller, Parisiis 1868.
- Jeronim: *Die Chronik des Hieronymus*, GCS 47, ed. R. Helm, Berlin: Akademie-Verlag 1956. (³1984.) (citirano prema odlomku i stranici)
- Julijan, *Oratio: Iuliani imperatoris quae supersunt omnia*, vol. I, rec. F. C. Hertlein, Lipsiae 1975., 1 - 130, (citirano prema knjizi, odlomku, stranici i retku)
- Lukan: *Lucani de bello civili libri X*, ed. D. R. Shackleton Bailey, Stuttgart: Teubner 1988.
- Orozije: *Pauli Orosii historiarum adversum paganos*, rec. C. Zangemeister, Lipsiae: Teubner 1889.
- Prosper Tiron: *Prosperi Tironis epitoma chronicon*, MGH AA IX (= Chronica minora I), ed. Th. Mommsen, Berlin 1892., 385 - 485 (citirano prema odlomku i stranici)
- Sokrat: Socrates, *Historia ecclesiastica*, PG 67, ed. J.-P. Migne, Parisiis 1864., 29 - 842
- Sozomen: Sozomenos, *Historia ecclesiastica*, GCS 50, ed. J. Bidez et G. C. Hansen, Berlin: Akademie-Verlag 1960., 1 - 408
- Sulpicije Sever: *Sulpicii Severi libri qui supersunt*, CSEL I, rec. C. Halm, Vindobonae 1866., 3 - 105
- Teodoret: Theodoretos, *Historia ecclesiastica*, GCS 44, ed. L. Parmentier et F. Scheidweiler, Berlin: Akademie-Verlag 1954., 1 - 349
- Teofan: *Theophanis Chronographia*, CSHB 32 / I, rec. J. Classen, Bonnae: Weber 1839.

Zonara: *Ioannis Zonarae epitomae historiarum*, CSHB 29 / III, ed. Th. Büttner-Wobst, Bonn: Weber 1897. (citirano prema knjizi, odlomku, stranici i retku)

Zosim: Zosimos, *Historia nova*, ed. L. Mendelssohn, Lipsiae: Teubner 1887.

Literatura

Barnes 2001.: T. Barnes, *Athanasius and Constantius. Theology and Politics in the Constantinian Empire*, Cambridge - London 2001.

Bastien 1964.: P. Bastien, *Le Monnayage de Magnence 350 – 353*, Wetteren 1964.

Bleckmann 1999.: B. Bleckmann, Die Schlacht von Mursa und die zeitgenössische Deutung eines spätantiken Bürgerkrieges, u: *Gedeutete Realität. Krisen, Wirklichkeiten, Interpretationen (3.-6. Jh. n. Chr.)* (= Historia Einzelschriften, Heft 134), ed. H. Brandt, Stuttgart 1999., 49 - 101

Brunšmid 1899.-1900.: J. Brunšmid, Colonia Aelia Mursa, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* NS IV, Zagreb 1899.-1900., 21 – 42.

Chantraine 1993./1994.: H. Chantraine, Die Kreuzvision von 351. Fakten und Probleme, *Byzantinische Zeitschrift* 86/87, Stuttgart - Leipzig 1993./1994., 430 - 441

Demandt 1989.: A. Demandt, *Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284 - 565 n. Chr.*, München 1989.

Demandt 1996.: A. Demandt, Römische Entscheidungsschlachten, u: *Westillyricum und Nordostitalien in der spätrömischen Zeit*, Ljubljana ²1996., 31 - 43

Kienast 1996.: D. Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 1996.

Enßlin 1928.: W. Enßlin, *Magnentius 1*, RE XIV 1, Stuttgart 1928., 445 - 452

Enßlin 1930.: W. Enßlin, *Marcellinus 13*, RE XIV 2, Stuttgart 1930., 1443

Fluss 1933.: M. Fluss, *Mursa*, RE XVI 1, Stuttgart 1933., 670 - 676

Jeločnik 1968.: A. Jeločnik, Emonska najdba Magnencijevih multiplih zlatnikov, *Arheološki vestnik* 19 (1968.), 201 - 220

Pinterović 1978.: D. Pinterović, *Mursa i njeno područje u antičko doba*, Osijek 1978.

PLRE I: *Prosopography of the Later Roman Empire* I, edd. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, J. Morris, Cambridge 1971.

Seeck 1900a: O. Seeck, *Constans 3*, RE IV, Stuttgart 1900., 948 – 952

Seeck 1900b: O. Seeck, *Constatius 4*, RE IV, Stuttgart 1900., 1044 - 1094

Seeck 1911a: O. Seeck, *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, Bd. IV, Berlin 1911.

Seeck 1911b: O. Seeck, *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, Bd. IV: Anhang, Berlin 1911.

Stein 1959.: E. Stein, *Histoire du Bas-Empire I*, Paris - Bruxelles - Amsterdam 1959.

Šašel 1992.: J. Šašel, The struggle between Magnentius and Constantius II for Italy and Illyricum, u: *Opera selecta*, Ljubljana 1992., 716 - 727 (= *Živa antika* 21, 1971., 205 - 216)

Summary

THE BATTLE AT MURSA IN 351 AND ITS CONSEQUENCES

The author analyzes original sources of the Late Antiquity and Byzantine writers about circumstances surrounding the Battle at Mursa in 351 between Constantius II and Magnentius and its course. Since this was one of the bloodiest battles from the period of the Roman Empire, the author also discusses its importance in an overall military and political situation of the late Roman Empire and the effects it had on its contemporaries as well as the tradition.

Although the contemporaries gave the Battle at Mursa cardinal importance and named it a certain historical turning point for the Roman Empire which started to decline soon afterwards, in reality its role was not such. Its immediate effects with regard to a huge number of victims definitely cannot be disregarded. It is best shown by the Constantius's prudence with which he continued to offer resistance to Magnentius, who was ultimately defeated two years later. Namely, he did not want to increase the number of victims unnecessarily in forcing the decision. The population residing between the rivers of Sava and Drava undoubtedly suffered considerable damage during the war, because this part of Pannonian region was the scene of the fiercest battles. The renovation activities started even before the military actions had ceased completely, which is supported by the renovation of the traffic infrastructure in the area. Strategic and political importance of the Battle at Mursa had been clearly emphasised in the Emperor's propaganda, which praised Constantius's victory and regarded it as a turning point in his battle with Magnentius because it finally placed the authority in the hands of the legitimate emperor. Later attempts to give this battle a global political significance, which allegedly had a crucial influence on the future of the Empire, arose from the senate circles. An extremely lamenting and pessimistic notion of the consequences of this battle reflects a typically class-coloured standpoint, according to which the civil war was equally detrimental to all sides and it was the senators who were expected to take sides in a conflict in times of political turmoil, and if they had done so in that battle they would have faced negative consequences.

(Prijevod sažetka: Romana Čačija)

Key words: Roman Empire, fourth century, Pannonia, Mursa, Emperor Constantius II, usurper Magnentius.